

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

TƏLƏBƏLƏRDƏ PEDAQOJİ PROSESİ İDARƏETMƏ MƏDƏNİYYƏTİNİN FORMALAŞDIRILMASI

İxtisas: 5804.01 – Ümumi pedaqogika, pedaqogikanın
və təhsilin tarixi

Elm sahəsi: Pedaqogika

İddiaçı: **Müjkan Əbdüləli qızı Məmmədzadə**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş
dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Naxçıvan – 2021

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Ali pedaqoji təhsildə təhsil alan tələbələrin idarəetmə mədəniyyətinin formalaşması gözlənilən təlim nəticələrinin əldə olunmasına xidmət edir, müasir cəmiyyətdə gənclərdən səmərəlilik və məhsuldarlıq bacarıqlarına sahib olmağı tələb edir. Mövcud pedaqoji təhsildə vəziyyətin mürəkkəbliyi, sosial nizamın, normaların, qaydaların, dəyərlərin dəyişməsi, müasir islahatlar tələbələrin özünü idarəetməsində müəyyən narahatlığa səbəb olmuşdur. Pedaqoji təhsil sistemində idarəetmə bacarıqları tələbələrin gələcək karyera quruculuğunda qarşıya çıxan problemlərin həllində böyük rol oynayır. Bu baxımdan təhsildə idarəetmə sahəsində peşəkar kadrların formalaşdırılması problemi gündən günə aktuallaşır.

Pedaqoji aləmdə xarici təsirlər üzrə dinamikanın artması, texnoloji irəliləyişlərin davamlı inkişafı, yeni pedaqoji yanaşmaların sonda mürəkkəb sosial - iqtisadi sistemlərə inteqrasiya etməsi yeni təhsil menecerlərinin artmasını tələb edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, son vaxtlar “təhsil menecmenti” ixtisası daha çox populyar olmağa başlamış və bu ixtisas üzrə kifayət qədər peşəkar kadrların çatışmazlığı da aktuallıq kəsb edir. Tədrisdə tələbələrin idarəetmə bacarıqlarını formalaşdıran təlim nəticələrinin olmaması, onların gələcəkdə bu bacarıqlardan faydalanıb inkişaf etmələrində də qeyri müəyyənlik yaradır. İdarəetmə bacarıqları, hər hansı bir işçinin işləyəcəyi təşkilatda xüsusi tapşırıqları yerinə yetirmək üçün sahib olacağı xüsusi qabiliyyətlər ilə təyin edilə bilər. Belə bir həlledici məsələnin təhsil gündəmində ön plana çıxması pedaqoji prosesdə müəllimlərin vizyonunu, bilik və düşüncə tərzini dəyişdirməyi tələb edir. Cəmiyyətin ehtiyaclarını dəstəkləmək və ya institusional mühitin dəyişdirilməsində gənclərin müasir yanaşmalar və fəaliyyətlər çərçivəsində istedadlı və uzaqgörənlik bacarıqlarını nümayiş etdirməsi aktual xarakter daşıyır.

Təhsil sistemlərində genişmiqyaslı inkişaf tələbləri dünya səviyyəsində artarkən, təhsil sistemi strukturları bu tələblərə davamlı olaraq cavab tapa bilmir. Təhsildə idarəetmə strukturları demək olar

ki, təhsil sahəsində baş verən uğursuzluqlara cavab vermir və bu tədqiqat işində əksər ali təhsil problemlərinin təhsil idarəetmə strukturlarında olduğu iddia edilir.

Tələbələrin innovativ fəaliyyəti onlara yenilik etmək, müstəqil iş təşkil etmək, tədqiqat bacarıqlarını inkişaf etdirmək və gələcək global çağırışlara cavab vermək imkanları verir.

Tədqiqatın işlənmə dərəcəsi. Dissertasiya işi ilə bağlı müxtəlif araşdırmalar aparılmış, bir sıra elmi əsərlər yazılmışdır. Metodiki cəhətdən bu sahənin araşdırılması və təhsil proqramının (kurikulum) yeni məzmun əsasında idarəetmə mədəniyyətinin qazanılması kifayət qədər tədqiq edilməmişdir.

Deyilənləri nəzərə alaraq, dissertasiya mövzumuzu “Tələbələrdə pedaqoji prosesi idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılması” adlandırdıq.

Tədqiqatın obyekt və predmeti.

Tədqiqatın obyekt tələbələrin pedaqoji mədəniyyətinin formalaşdırılması prosesidir.

Tədqiqat işinin predmeti ali təhsil pilləsində tələbələrin idarəetmə mədəniyyətinin formalaşması yollarını təşkil edir və mövzu üzrə bir sıra problemlərin araşdırılması daxildir. Bu baxımdan, tələbələr arasında idarəetmə davranışı formalaşdırılmasının nəzəri problemləri, psixoloji əsasları, idarəetmənin təşkil prinsipləri, qiymətləndirilməsi və metodiki əsasları tədqiq olunur.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri.

Tədqiqatın məqsədi pedaqoji prosesin idarəedilməsi mədəniyyətinin əhəmiyyəti və yollarını müəyyən etmək və tələbələrdə bu sahədə praktik bacarıqlar formalaşdırmaqdır.

Tədqiqatın məqsədinə, əsasən, aşağıdakı vəzifələr daxildir:

a) Tələbələrin təlim prosesində özünüidarə üzrə universitet təcrübəsini təşkil etmək və tələbələrin tipik səhvlərini müəyyən etmək;

b) Tələbələrin idarəetmə bacarıqlarının formalaşmasının pedaqoji - psixoloji xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək;

c) Problemin elmi - pedaqoji tədqiqatlarda təhlilini aparmaq;

d) Ali təhsildə tələbələrin idarəetmə bacarıqlarının formalaşdırılmasının effektiv yollarını aşkara çıxarmaq;

e) Tədqiqatın metodiki üsulları və tələbələrin özünü idarəetmə bacarıqlarının səmərəliliyini yoxlamaq üçün eksperimental işi həyata keçirmək;

f) Tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılmasını elmi cəhətdən əsaslandırmaqla metodiki istiqamət vermək.

Tədqiqatın metodları. Dissertasiya üzrə aparılan araşdırmalar zamanı aşağıdakı tədqiqat metodlarından istifadə edilmişdir:

- idarəetmənin müxtəlif sahələrində, o cümlədən təhsil sistemlərində elmi yanaşmaların və müasir texnologiyaların tətbiqi tədqiq edilmişdir.

- dünya təcrübəsinin təhsilin idarə edilməsi nəzəriyyəsinə inteqrasiyası və "təhsil meneceri" termini müəyyənləşdirilmişdir;

- təhsil sənədləri öyrənilmiş, nəzəri mülahizələr araşdırılmış və təhlili aparılmışdır;

- məlumatlar toplanmış, pedaqoji müşahidə və müsahibə, anket sorğuları keçirilmişdir;

- pedaqoji eksperimentin müəyyənədicisi, öyrədici və yoxlayıcı mərhələləri həyata keçirilmişdir;

- riyazi və statistik metodlardan istifadə edilmişdir.

Eksperiment Azərbaycan Dillər Universiteti və Bakı Slavyan Universitetinin pedaqogika kafedrasının müxtəlif qruplarında aparılmışdır. Tədqiqat üzrə universitetin tələbələri (150 nəfər) və müəllimləri (18 nəfər) arasında anket sorğusu, müsahibə keçirilib, toplanmış məlumatlar həm keyfiyyət, həm də kəmiyyət ölçüləri baxımından araşdırılmışdır. Aparılan statistik nəticələr cədvəllər və diaqramlarda əks olunmuşdur.

Mövzu üzrə tədqiqat sualları:

- Tələbələrdə idarəetmə bacarıqlarının yeni məzmunu onların gələcək fəaliyyətinə necə təsir edəcək?

- Təhsilənlər başqa ölkələrdə fəaliyyəti üçün hansı idarəetmə bacarıqlarına sahib ola bilərlər?

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar:

1) müasir pedaqoji təhsildə təlimin təşkili tələbələrin idarəetmə

bacarıqlarının qazanılmasını tam təmin etmir və əmək bazarının tələblərinə uyğun gəlmir;

2) idarəetmənin yeni mahiyyəti və məzmunu, təlimin səmərəli təşkilinin pedaqoji - psixoloji xüsusiyyətləri və inkişaf yolları araşdırılmalıdır;

3) tələbələrdə müstəqil fəaliyyətin müasir xüsusiyyətləri təhsil proqramının (kurikulum) məzmununda nəzərə alınmalıdır;

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Ali təhsildə tələbələrin idarəetmə mədəniyyətinin formalaşması komponentləri, idarəetmə bacarıqlarının qazanılması yolları və tələbələr arasında idarəetmə bacarıqları üzrə müasir yanaşmaların tətbiqi ilə şərtlənir.

- Tədqiqat işi tələbələr arasında idarəetmə bacarıqlarının formalaşması problemi kimi müqayisəli şəkildə araşdırılmışdır.

- Pedaqogika sahəsində menecer anlayışı, idarəetmə bacarıqlarının müqayisəli təhlili, bu məzmununda tədrisin təşkili, tətbiqi, təlimin tipi və qiymətləndirilməsi yolları araşdırılmışdır;

- Eksperiment işinin nəticələri idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılmasında təqdim olunan yeni nəzəri modellər əsasında təqdim edilmişdir;

- Tələbələrin beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq gələcək karyerasını inkişaf etdirməyə hazırlamaq yolları elmi yenilik kimi şərh edilmişdir;

- İdarəetmə bacarıqlarının formalaşmasında yeni pedaqoji strategiyalar və yeni üsullar təklif olunmuşdur.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Pedaqoji təhsildə və tədrisdə müasir idarəetmə bacarıqlarının formalaşması sahəsində yeni nəzəri yanaşmaları öyrənmək və tələbələrin gələcək fəaliyyətində bu biliklərin dayanıqlığını təmin etməkdir;

Müasir təhsil sistemində pedaqoji kadrların idarəetmə vərdişlərini əmək bazarının tələblərinə uyğun araşdırıb müəyyən etməkdir;

İdarəetmə bacarıqlarının nəzəri və metodoloji aspektləri və qaydaları yeni məzmununda müəyyən edilərək tətbiqi öyrənilmişdir. Sübut edilmişdir ki, idarəetmə prosesində tənqidi təfəkkürün pedaqoji aspektləri və yaradıcı təfəkkür bacarıqlarının yeni üsullarının öyrənilməsi şagirdlərdə gələcəyi proqnozlaşdırmaq kimi

yüksək səviyyəli təfəkkür formalaşdırır. Digər elmi - nəzəri yenilik isə pedaqoji təhsildə metakognitiv bacarıqların şagirdlərin öyrənməsinə təsirinin araşdırılmasıdır.

Dissertasiyanın praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, tədqiqat işi ümumi təhsil müəssisələrində müəllim hazırlığı üçün faydalı mənbə ola bilər, ali məktəblər və elmi - tədqiqat müəssisələrində pedaqoji kadrların təkmilləşdirilməsi və yenidən hazırlanmasında səmərəli bir mənbə kimi istifadə edilə bilər.

Aprobasiyası və tətbiqi. Tədqiqat işinin nəticələri ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun, Azərbaycan Dillər Universitetinin və Bakı Slavyan Universitetinin təşkil etdikləri Respublika və beynəlxalq konfranslarda, elmi seminarlarda müzakirələr keçirilmişdir. Müəllifin müxtəlif jurnallarda 8 elmi məqalə, 18 beynəlxalq və yerli konfranslarda tezisi çap olunmuşdur.

Dissertasiya **Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunda** yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın quruluşu və həcmi. Dissertasiya girişdən, 8 paragrafı özündə birləşdirən 2 fəsildən, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından, təkliflər və əlavələrdən ibarətdir. Giriş - 4, I fəsil – 47, II fəsil – 87, nəticə - 5, təkliflər – 1, istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı – 12, əlavələr – 2 səhifədən, ümumilikdə dissertasiya işi 254292 (299 052) işarədən ibarətdir.

DİSSERTASYANIN ƏSAS MƏZMUNU

Girişdə tədqiqatın aktuallığı və işlənmə dərəcəsi əsaslandırılır, tədqiqatın obyekt və predmeti, məqsəd və vəzifələri, tədqiqatın metodları, müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar, tədqiqatın elmi yeniliyi, nəzəri və praktik əhəmiyyəti, aprobasiyası və tətbiqi, dissertasiyanın quruluşu və həcmi barədə yığcam məlumat verilir.

Dissertasiyanın **birinci fəsl**i *“Tələbələrdə idarəetmə mədəniyyəti vərdişlərinin formalaşdırılmasının nəzəri əsasları”* adlanır. Bu fəsil 4 paragrafdan ibarətdir. *“Səriştə əsaslı təhsildə tələbələrin idarəetmə mədəniyyəti vərdişlərinin formalaşdırılmasının mahiyyəti və məzmunu”* adlı birinci paragrafda qeyd olunur ki, son zamanlar

aparılan tədqiqatlar və eksperimentlərdən keçmiş təhlillər sübut edir ki, təlimdə və təlimdən kənar kontekstlərdə tələbələr arasında idarəetmə bacarıqlarını zənginləşdirən onun yeni mahiyyəti və məzmunu olmuşdur.

Pedaqoji prosesi idarə etməklə optimal nəticəyə nail olmaq üçün biliklərinə əsaslanan məqsədyönlü, şüurlu qarşılıqlı əlaqəni tapmaqdır. Təhsilin idarə olunması bu gün "pedaqoji idarəetmə" anlayışı ilə əlaqələndirilir. İngiliscə "menecment" "idarəetmə", "menecer" - "lider" kimi tərcümə olunması qəbul edilir.

M.X. Mescon, M. Albert, F. Khedouri və S. Moinat idarəetmə konsepsiyasının mövcud analizini öz təfərrüatları ilə izah edərək, *təhsil menecmenti işinin əmək, zəka, başqalarının davranış motivlərindən istifadə edərək gələcəkdə müəyyən bir hədəfə çatmaq bacarığı kimi qeyd edirlər. Tələbələr arasında idarəetmə sərəştəsinin formalaşmasında idarəetmə nəzəriyyəsi və fənlərarası inteqrasiyanın kompleks bir nailiyyət kimi təhsilin yeni məzmununa və texnologiyasına daxil edilməsi bu hədəfin əsas məzmununa çevrildi*¹.

Bu paraqrafda aparılan təhlillər sübut edir ki, tələbələrin ali təhsildə idarəetmə bacarıqlarının formalaşması öncə onun mahiyyəti, məzmunu və məqsədlərinin düzgün müəyyən edilməsinin müxtəlif prizmalardan araşdırılmasından asılıdır.

Məlum olur ki, idarəetmə vərdişlərinin yeni məzmununda metakognitiv bacarıqların olması, müasir cəmiyyətin tələblərinə uyğun tələbələrin yeni elmi - siyasi, sosial, iqtisadi, mədəni və ekoloji baxışlarının formalaşmasına xidmət edir.

Fəslin **ikinci paraqrafı** "Təlimdə idarəetmə bacarıqlarının formalaşmasının nəzəri - pedaqoji xüsusiyyətləri" adlandırılmışdır. Paraqrafda deyilir ki, dissertasiya işi tələbələr arasında idarəetmə bacarıqlarının sistemli inkişaf etməsində pedaqoji prosesin düzgün təşkili prinsiplərini, müəllim və tələbələrin təlimin idarə olunmasında rolunu və balanslı şəkildə iştirakını araşdırır.

¹ Mescon, M. Fundamentals of Management / M. Mescon, M. Albert // F. Khedouri: Publishing house: Delo. (USA). – (777) 1997, –p. 43-156

Ə.Əlizadə, H.Əlizadə, Q.E.Əzimov və A.V.Karpovun *araşdırmalarında qarşıya qoyulan məqsədlər üzrə tələbələrdə idarəetmə bacarıqlarının formalaşmasının psixoloji - pedaqoji cəhətdən araşdırılması problemin aktuallığına əsas verdi. Pedaqoji proses müəllim və tələbələr üçün uyğun, akademik motivasiya, rifah və sosial münasibətlərə təsir göstərən yanaşmalara müraciət etməlidir*^{2,3,4}.

Eyni zamanda, universitet auditoriyaları tələbənin sərbəst fəaliyyəti, özünüidarə vərdislərinin inkişafı üçün onların sosial - təhsil rifahının idarə olunması ilə əlaqəli şəkildə qurulmalıdır. Tələbələrin aldığı təhsildən özünü xoşbəxt hiss etməsi, universitet xidmətlərindən aldığı məmnunluq onların digərləri ilə sağlam ünsiyyətinin və davranışlarına diqqət yetirməsinə imkan verir.

II paraqrafda dissertasiya işi üzrə aparılan pedaqoji xüsusiyyətlər təlimin tələbəyönümlü olmasını, müəllim və tələbənin rolu, tədris proqramı və təlim nəticələrinin uyğunluğunu araşdırır, idarəetmə bacarıqları qrupunu, yeni səriştələrin təlimdə qazanılması üzrə nəzəri konsepsiyaları müqayisəli şəkildə təhlil edir.

I fəslin “*Tələbələr arasında idarəetmə bacarıqlarının formalaşmasına təsir edən psixoloji aspektlər*” adlanan üçüncü paraqrafında aşağıdakı məsələlər diqqət mərkəzində dayanır.

Təhsil psixologiyası idarəetmə işində tətbiq ediləcək bir çox çərçivə işini təklif edir, motivasiya, möhkəmləndirmə və müəllim tələbə münasibətləri kimi auditoriyada istifadə olunan bəzi psixoloji üsullara diqqət yetirir.

Tələbələrin idarəetmə bacarıqlarının psixoloji aspektlərinin araşdırılmasında bir çox yeni nəzəri modellərin müqayisəli təhlili onun bugünkü təlimlə əlaqəsini izah edir, bu nəzəri ideayaların faydalı elementlərini tədqiqat işinin fərziyyələri ilə bağlayır. Təlimdə

² 7.Əlizadə, Ə. Pedaqoji psixologiya / Ə.Əlizadə, H. Əlizadə –Bakı:–2010.

³ 8.Əzimov, Q.E. Psixi inkişaf və tərbiyənin müasir problemləri / Q.E. Əzimov – Bakı:–2004.

⁴ Карпов, А.В. Психология менеджмента [Электронный ресурс] Режим доступа: [http:// sbiblio.com/biblio/archive/ karpov_psiho/12.aspx](http://sbiblio.com/biblio/archive/karpov_psiho/12.aspx) (Дата обращения: 0S. 01. 2012)

idarəetmənin müxtəli koqnitiv bacarıqlara sirayət etməsini, təlimdə özünüidarə, özünütənzimləmə, fərdi stresin aradan götürülməsi və motivasiyanın rolunu aşkarlayır.

I fəslin dördüncü paragrafı *“Tələbələrdə idarəetmə mədəniyyəti vərdişlərinin formalaşdırılması şərtləri”* adlanır. Bu paragrafda deyilir:

Mədəniyyət hər bir şəxsin və ya təhsilalanın özünü təqdim etmə və identifikasiyasını sübut edən bir dəyərdir. Bu baxımdan tədrisin mədəni dəyərlərə əsaslanan təbiəti onun effektiv məhsul verən modifikasiyasını zəruri edir və bəzi tədris keyfiyyəti elementləri ilə xarakterizə olunur. A.F.Makena, B.Yalvac, G.J.Layt, K.Ohmi *idarəetmə mədəniyyətinin formalaşması üzrə müasir modelləri birbaşa idarəetmə təcrübələrinin təsəvvürlərinin təşviq olunmasını və fərdi motivasiya dərəcəsinə təsir göstərdiyini vurğulayırlar.*

Qeyd olunan şərtlərin idarəetmə bacarıqlarının formalaşmasında rolunu araşdırmaq və təyin etmək tədqiqat işinin əsas məqsədlərindəndir. İlk olaraq, idarəetmə üzrə pedaqoji idarəetmənin təbii vəziyyətini araşdırmaq lazım gəlirdi.

IV paragrafda araşdırılan tələbələrdə idarəetmə mədəniyyəti vərdişlərinin formalaşdırılması şərtlərini bir çox elmi tədqiqatların nəzəri təhlilinə əsasən onun standart göstəricilərə malik olması, təlimin fiziki mühitinin təmin olunması faktoru, müəllimin rolu, tələbələrin qarşılıqlı əlaqədə olması və təlimdə bu bacarıqların effektiv qazanılmasına dəstək verən kurikulum, təlimat və əyaniliklərin faydalı təsirlərini araşdırmaqdır.

Dissertasiyanın *“Tələbələrdə idarəetmə mədəniyyəti vərdişlərinin formalaşdırılmasının praktik əsasları”* adlanan **II fəslin** 4 paragrafı əhatə edir. Fəslin birinci paragrafında *“Tələbələr arasında idarəetmə bacarıqlarının formalaşdırılması prosesində qarşıya çıxan problemlər”* araşdırılır.

İdarəetmə peşəsini qazanmaq üçün müasir dövrün sosial və iqtisadi həqiqətlərini bilmək, onlarla üzləşən zaman lazım olan bilik və səriştələrə malik olmaq lazımdır. Təhsil meneceri kimi məzun olmaq istəyən hər bir tələbə, bu sahədə fəaliyyət göstərmək üçün yeni məlumat, konsepsiya və münasibətlərlə işləməlidir.

Əsas problem kimi bu sahənin tədqiq edilməsi işin başlanğıcının əsasını müəyyən etməyə imkan verir. Gələcək təhsil meneceri təlimdə idarəetməni təşviq edən anlayışları, bununla əlaqəli konsepsiya və tətbiqetmələri bilməlidir. Pedaqoji idarəetməni araşdıran tədqiqatçı alimlər pedaqogika fənnində idarəetmə bacarıqlarının formalaşmasında tələbələrdə planlaşdırma, təşkilatçılıq, istiqamətlər, nəzarət, qərar vermə, problem həlli, ünsiyyət və motivasiya, məlumatların toplanması, konfliktlərin həlli və insan münasibətləri kimi pedaqoji prinsiplərin olmasını qeyd edirlər. Bir sözlə, tələbələrin idarəetmə bacarıqlarının formalaşması sahəsində yeni pedaqoji fikirlər irəlilədikcə, bu sahədə ciddi, ayrılmaz problemlərlə üzləşən universal bir təsəvvür mövcud olmağa başladı. Buna əlavə olaraq, pedaqoji təhsil sahəsində tələbələrin peşə inkişafı vəzifələri ilə yanaşı, yeni biliklərə yiyələnməsi və praktikada istifadə qaydalarını öyrənmək üçün vacib problemi həll etmək zərurət təşkil etdi.

Qeyd olunan pedaqoji idarəetmə prinsiplərinin araşdırılması istiqamətində tədqiqatın müəyyənədicisi mərhələsi planlaşdırıldı. Bu məqsədlə, tədqiqat işi eksperimentin aparıldığı Bakı Slavyan Universitetində I (25) və II kurs (32), Azərbaycan Dillər Universitetinin I (25) və II kurs (32) tələbələrinin ümumi baxışının öyrənilməsi üçün tədris prosesində qarşılaşdığı problemlər planlaşdırıldı. Tələbələrin və universitetin pedaqoji kollektivinin tələbələrdə idarəetmə bacarıqlarının formalaşması sahəsində müasir yanaşmaların tətbiqi anket sorğusu ilə aparıldı.

Müşahidə zamanı aparılan araşdırmalar sübut etdi ki, təlim nəticələrinin seçilməsində sistematikeyin pozulması, mövzuların orijinal məzmununda olmaması, məlumat xarakterli nəzəri biliklərin toplusu və birbaşa ballar üzrə qiymətləndirmə şərtlərinin olması tələbələrdə özünüidarə və ya idarəetmə bacarıqlarının formalaşmasına zəmin yarada bilmir. Bu nəticəni izah etməyə əsas verən sorğular tələbələr arasında aparıldı və işin hansı səviyyədə olmasını aşkar etdi.

Ənənəvi fiziki mühitdə təlim metodologiyası mənbələri qiymətləndirmə proseslərinə, eləcə də müəllimlə qarşılıqlı əlaqələrə

mane olur. Nəticə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, infrastrukturun tələbə maraqlarını qarşılaya bilməməsi onların rahatlığını az təmin edir.

II fəslin “*Təlim prosesində tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılmasının imkanları və səmərəli yolları*” adlanan ikinci paragrafında ali pedaqoji təhsildə tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşması bir çox praktiki təcrübə nümunələri və yeni modellərin tətbiqinə əsaslanır.

İdarəetmədə pedaqoji prinsiplərin özünü inkişaf etdirə bilməsi üçün tələbələrin pedaqoji prosesin fəal qarşılıqlı əlaqəli iştirakçısına çevrilməsini, sosial iştirakını və təlimə kompleks cəlbini təqdim edir. Bu gözləntilərə aşağıdakı sahələrin təkmilləşdirilməsi daxildir^{5,6,7,8}:

- Təlimdə pedaqoji idarəetmə prinsiplərini müəyyən etmək;
- İdarəetmə bacarıqları formalaşdıran təlim nəticələrinin koqnitiv və metakoqnitiv səriştələrini seçmək;
- İdarəetmə bacarıqlarını təşviq edən tədris proqramının yeni məzmununu təqdim etmək;
- Tələbələrin mərkəzli təlimin strategiyalarını izah etmək;
- İdarəetmədə xarici təsirlərin rolunu müəyyən etmək;
- Tələbələrin özünüinkişaf, özünüidarə və özünütənzimləmə mexanizmlərinin tətbiqi üsullarının tətbiqi metodikasını açıqlamaq;

⁵ 11.Bradley, J. H., and Frederic, J. H. (1997). “The effect of personality type on team performance”. *Journal of Management Development*,–16(5),–p.337-353.

⁶ 12.Brinia, V. (2006). Experiential learning in the subject “Organisation and business administration” in general upper secondary school: A suggestion for effective education. [Online] Available: // <http://www.pi-schools.gr> (April 24, 2009) (in Greek).

⁷ 13.Deming, W.E.: *The New Economics*. For Industry, Government, Education. The MIT Press (1994) Ohmae, K.: op. cit. Ordenez, V.: op. cit.

⁸ 14.European Commission: *Key competences for a changing world* // COM, 640 final (2009) Lisbon European Council 23 and 24 March 2000. Presidency Conclusions / http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm#b *Experimental Psychiatry*,19(3), 171–179

- Auditoriyadankənar idarəetmə mədəniyyətini inkişaf etdirən təlim metodlarının və fəaliyyətlərin məzmununu öyrənmək;
- İdarəetmə bacarıqlarını qiymətləndirən ölçü meyarlarının tətbiqi yollarını izah etmək;
- Tələbə müstəqilliyini inkişaf etdirən innovativ işlərin gələcək fəaliyyətlərdə dayanıqlığını şərh etmək.

Formativ qiymətləndirmədə portfolio əsaslı qiymətləndirmə auditoriyadankənar fəaliyyətlərdə də tələbələrin sərbəst fəaliyyəti, özünü-tənzimləmə meyarları üzrə paralel gedir və uzun müddətdə tələbə nailiyyətlərini müəyyənləşdirməyə kömək edir. Bu səbəbdən tələbələrin təlimdən kənar əməkdaşlıq etməsi müstəqil fəaliyyətin baş verməsidir. Burada artıq onların təqdim edəcəkləri müstəqil iş nümunələri və innovativ fəaliyyətləri müxtəlif güclü metodlar vasitəsilə həyata keçirilir. Təlimdənkənar işin təşkilində idarəetmənin daha geniş məkanda formalaşması baş verir və bunu öyrənmək vacib sayılır.

II fəslin üçüncü paragrafı *“Auditoriyadankənar tədbirlərdə tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılmasının imkanları və səmərəli yolları”* adlanır. Bu paragrafda diqqət yetirilən məsələlər bunlardır:

Tədqiqat işi, pedaqoji təhsildə tələbələrin auditoriyadankənar könüllü fəaliyyətlərin tələbə düşüncələrində inkişafı təsirini təhlil edir. Auditoriyadankənar fəaliyyətlər tələbələrin orta məqsədlərinin yerinə yetirməsi və bir araya gəlməsi üçün, uyğun fikir və məsələləri müzakirə etməyə bir yer təmin edir. Tələbələrin icma daxilində olan problemləri araşdırması, öyrənməsi və inkişaf etdirməsi onların idarəetmə mədəniyyətinin formalaşmasına müsbət təsir göstərir. Bu araşdırmada iki məqsəd təklif edilir:

- 1) auditoriyadan kənar kontekstdə tələbələrin ilkin təcrübəsinin əks etdirilməsini araşdırmaq;
- 2) reflektiv təlimi inkişaf etdirmək üçün tələbələrin auditoriyadan kənar fəaliyyətlərində idarəetmə qabiliyyətlərinin inkişaf dinamikasını təhlil etmək.

Son nəticədə, tələbələrin münasibətlərində davamlılığın olması və gündəlik davranışlarındakı dəyişiklikləri müşahidə edilən düşüncələrin inkişafında auditoriyadankənar fəaliyyətlərin dəyəri

vurğulanır. Bu səbəbdən, tələbələrin yalnız sosial layihələrdə iştirak etməsi vacib deyil, həm də bu layihələri idarə etmək və liderlik mühiti yarada bilmək bacarıqları nümayiş etdirməsi də önəmlidir.

II fəslin “*Tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılması üzrə eksperimental işin nəticələri*” adlanan dördüncü paragrafında ali pedaqoji təhsildə tələbələrin idarəetmə mədəniyyətinin formalaşması üzrə tətbiqi vəziyyətin araşdırmasında eksperiment işinin təşkilini planlaşdırdı. İlk diaqnostik yoxlamalar tədqiqat işinin aktuallığını bir daha sübut etdi və eksperiment işini mərhələlər üzrə həyata keçirdi. Tədqiqat işinin eksperimenti müəyyənədicisi, öyrədici və yoxlayıcı mərhələlər üzrə aparıldı.

Müəyyənədicisi eksperiment. Müəyyənədicisi eksperimentin əsas məqsədi pedaqoji ali məktəb tələbələrinin özünüinkışafa, sərbəst və müstəqil işə, bu sahə üzrə qarşılaşdıqları problemlərə münasibəti müəyyən etmək idi. Müəyyənədicisi eksperiment 2019 – 2020 - ci illərdə Azərbaycan Dillər Universiteti (ADU) və Bakı Slavyan Universitetində (BSU) həyata keçirilmişdir. Eksperimentdə ADU - dan 30 nəfər 3 - cü kurs olmaqla 60 tələbə, BSU - dan isə 38 nəfər II kurs və 28 nəfər III kurs olmaqla 66 tələbə iştirak etmişdir. Ümumi olaraq 126 tələbə və 12 müəllim seçildi.

Hədəf qrupu kimi hər iki universitetdən 2 metodist və 1 tədris hissə müdiri seçildi. Hər iki qruplarla iş planı tərtib edildi, vaxt müəyyən edildi və görülməli işlərin məzmunu hazırlandı.

Bu mərhələdə tədqiqat işi aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirməyi məqsəd kimi planlaşdırdı:

- problem üzrə müəllim və tələbələrin ilkin düşüncələrini dəqiqləşdirmək üçün anket sorğusunu təşkil etmək;
- tədqiqatın aparılması üçün eksperimental və kontrol qrupların seçilməsi;
- tədqiqatın fərziyyələrini dəqiqləşdirmək üçün sorğu cavablarını təsvir etmək;
- problem üzrə qrupların səviyyəsini öyrənmək;
- tələbələrin eksperimentdə iştirakını müəyyənləşdirmək;
- pedaqoji təhsildə tələbələrlə sorğular, müsahibə və söhbətləri aparmaq.

Tədqiqatda nəzərdə tutulmuş müddəalar üzrə fərziyyələr irəli sürüldü. O aşağıdakı şəkildə formalaşdırılmışdır:

- Tələbələrin idarəetmə vərdişlərinə yiyələnməsi ilk olaraq pedaqoji idarəetmə prinsiplərinin əsasında müəyyən edilərsə, bu məqsədlə pedaqoji - psixoloji mühit nəzərə alınarsa, pedaqoji yanaşmada özünüidarə fəaliyyətləri idraki ardıcılıq üzrə qorunarsa, o zaman səmərəli və gözlənilən uğurlu nəticə əldə edilə bilər.

Müəyyənədicə eksperimentdə məqsədlər aşağıdakı kimi olmuşdur:

- Pedaqoji təcrübə əvvəlcədən müəyyən olunmuş tədqiqat məqsədləri ilə xüsusi təşkil olunmuş fəaliyyətdir. İlk məqsəd tələbələrin təlim prosesində özünüidarə üzrə universitet təcrübəsini təşkil etmək və bu bacarıqlar üzrə tələbələrin tipik problemlərini müəyyən etməkdir.

Bu mərhələni uğurla həyata keçirmək üçün gözlənilən kəmiyyət və keyfiyyət metodlarından istifadə etmək planlaşdırıldı. Əvvəlcə, ali pedaqoji universitetlərdə tələbələrin idarəetmə bacarıqlarını formalaşdırmaq üçün tədris mühitinin təşkili problemini araşdıraraq anket sorğusundan istifadə etdik.

Müəyyənədicə eksperimentdə tədris proqramına idarəetmə bacarıqlarını ifadə edən məzmun haqqında fikirlərin toplanması oldu. Eksperimentin öyrədicə mərhələsini təşkil etməmişdən əvvəl həm müəllimlərdən, həm də tələbələrdən onların pedaqoji təhsildə özünüinkışafı, idarəetməsini gücləndirən prinsipləri və təlimin təşkili prinsiplərində idarəetmə prinsiplərinin rolu barədə fikirlərini bilmək maraqlı oldu.

Tədris proqramında idarəetmə prinsiplərini əhatə edən fikirlər ümumiləşdirilmiş, müəllimlərin və hədəf qrupu üzvlərinin iştirak sayı və faizi göstərilmişdir. Məlumdur ki, tədris proqramının idarəetmə prinsiplərini əks etdirən metodiki tərtibatı 44 müəllimdən yalnız 11 nəfəri (25%) cavablandırma bilmişdir. Hədəf qrupu üzvləri kimi 14 nəfərdən 4 nəfəri, yəni 25% - i bu sahəni əks etdirməyi qeyd etmişdir. Buradan aydın olur ki, proqram məzmununda tələbə müstəqilliyini əks etdirən yeni strategiyalar və yanaşmalar müəllimlər və hədəf qrupu tərəfindən tam anlaşılmamışdır. Tədris proqramı modullar üzrə verilsə də, mövzulara uyğun təlim nəticələrinə müəllimlərin cavabı çox az sayda - 15 nəfər (22%) cavab verə bildi, hədəf qrupu üzvlərindən 6 nəfər

(48%) bu sahəyə münasibət bildirildi.

Qiymətləndirmə mexanizmlərinin təlimdə tətbiqinin tələbələrdə özünəgüvən və inkişafının ən vacib alət olmasından çox az xəbərdar olması sorğularda tam aydın göründü. Belə ki, ADU tələbələri arasında bu faiz 0,1% təşkil edirsə, BSU tələbələri arasında 0,2% - dir. Məlumdur ki, formativ qiymətləndirmədə tələbələrin gündəlik fəaliyyətlərinin izlənməsi prosesinin hansı şəkildə aparılması qeyri - müəyyəndir. Bu mexanizmin düzgün istiqamətdə işlənməməsi tələbə özünüidarəsinin ən çox tələb olunan ölçü aləti kimi, demək olar ki, tətbiq olunmur. Qiymətləndirmə dedikdə, tələbələr kollokvium və imtahan nəticələrini anlayırlar.

Öyrədici mərhələ. Bu mərhələdə, eksperiment və kontrol qruplardakı tələbələrə əsasən idarəetmənin pədaqoji - psixoloji xüsusiyyətlərinin izahı üzrə qısamüddətli seminarlar, təlimdə texniki vasitələrin istifadəsi yollarının mahiyyəti, müasir yanaşmaların təsir gücü şərh edildi və səmərəli yolların tətbiqi planlaşdırıldı.

Öyrədici mərhələdə tələbələrdə idarəetmə vərdişlərini formalaşdıran təlimin aşağıdakı prinsipləri müəyyən edildi:

- 1) tələbələrin sərbəst fəaliyyətə və müstəqil işə motivə edilməsi;
- 2) təlimdə tələbə mərkəzli fəaliyyətin təşkili prinsiplərinin izah edilməsi;
- 3) təlimdə tələbələrin psixoloji düşüncələri, koqnitiv və metakoqnitiv səriştələrinin qazanılması yollarının şərh;
- 4) ünsiyyətdə özünüidarə və stresin aradan qaldırılması yolları;
- 5) tələbə fəaliyyətlərini əks etdirən müxtəlif metodların tətbiqi;
- 6) rollu oyun, simulyasiyalar, debatlar və video müzakirələrin təşkili;
- 7) auditoriyadankənar fəaliyyətlərin şərh və nümayişi;
- 8) LƏT metodunun qazanılmasının nümayişi;
- 9) çevrilmiş təlim metodunun tətbiqi;
- 10) tələbə nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi.

Eksperimentin yoxlayıcı mərhələsi və nəticələri.

Eksperimentin yoxlayıcı mərhələsi məlum olduğu kimi, ilkin diaqnostik testlərin verilməsi və öyrədici mərhələdə əldə olunan bacarıqların vəziyyətinin səviyyəsini təyin etmək idi. Bu mərhələ hər

iki universitet üzrə eksperiment və kontrol qrupların pedaqoji idarəetmə bacarıqlarına yiyələnməsi yollarını, təşkili və tətbiqi metodikasının nəticələrini yoxlamaqdan ibarət idi. Məqsədlərdən biri də, müəllim və tələbələrin bu sahədə hansı yeni biliklər, bacarıqlarla tanış olmalarına olan münasibəti və onların gələcək fəaliyyətlərində rolunu öyrənmək idi.

Məlum olduğu kimi, yoxlayıcı mərhələ testdən əvvəlki nəticələrlə testdən sonrakı nəticələrin inkişaf dinamikasını və əldə olunan uğurlu nəticələri təsvir etməkdir. Tədqiqat işinin eksperimenti əsasən 2018 - 2019 – cu illəri əhatə etmişdir və 2020 - ci ildə yoxlayıcı mərhələnin planı hazırlanaraq tələbələrin əldə etdikləri yaradıcı işlər, performanslar, layihə nümunələri, onlayn çıxışları və tədqiqat işlərinin hazırlanması oldu. Yoxlayıcı mərhələ məzmunun anlaşılmasının nümayiş etdirilməsi, təcrübənin faydası və son yaradıcı işlərin səviyyəsinin qiymətləndirilməsi idi.

Təlimdə idarəetməni formalaşdıran rollu oyun və simulyasiyaların tətbiqi, kommunikativ fəaliyyətlərin, yəni söhbətlər, dialoqların təşkili, debatlar, müsahibələr və təqdimat nümunələri tələbələrə video vasitəsilə nümayiş etdirildi. Bu üsullarla onlara müxtəlif tapşırıqlar verildi. Eksperimentdə limitasiyaların olması danılmazdır.

Universitetdə tələbələrin sərbəst fəaliyyətini dəstəkləyən komponentlərin ən yüksək faizli çatışmazlığı tədris proqramında idarəetmə üzrə təlim nəticələrinin çox bəsit olması, təlim zamanı 2,8% - lə texniki çatışmazlıq, 2,5% - lə müəllim peşakarlığının az olması, bu bacarıqları dəstəkləyən fiziki mühitin 0,55% - lə zəif olmasıdır.

Beləliklə, tələbələrin idarəetmə bacarıqları üzrə aparılan eksperiment işinin nəticələri tədqiqatın qarşıya qoyduğu fərziyyələrin doğruluğuna, məqsədlərin gözlənilən dərəcədə əldə olunmasına və müdafiə üzrə verilən müddələrin reallaşmasına əsas verir.

Tədqiqatla bağlı bir sıra nəticələrə gəlinmişdir. Onların bəzilərini diqqət mərkəzinə gətirək: *Giriş hissədə aparılan nəticələr:*

- Pedaqoji aləmdə yeni texnoloji irəliləyişlərin davamlı inkişafı və sonda mürəkkəb sosial - iqtisadi sistemlərə inteqrasiya etməsi yeni təhsil menecerlərinin artmasını tələb edir. Ali pedaqoji təhsildə

tələbələrin idarəetmə mədəniyyətinin formalaşmasının nəzəri və psixoloji xüsusiyyətləri təlimdə strateji, sosial - kultural və pragmatik normaların nəzərə alınmasına əsaslanmayıb.

- Ali pedaqoji təhsildə idarəetmə bacarıqlarını formalaşdıran təlim nəticələrinin müəyyən edilməməsi, tələbələrin gələcək karyeralarında idarəetmə bacarıqlarından faydalanmasında qeyri müəyyənlik vardır.

- Tədqiqat mövzusu müasir pedaqoji təhsildə müəllimlərin vizyonunu, bilik və düşüncə tərzini dəyişdirməyi tələb edir, səriştəli gənclərin cəmiyyətin sosial - iqtisadi inkişafının aparıcı qüvvəsinə, təhsil islahatlarının hərəkətverici qüvvəsinə çevrilməsi və cəmiyyətin tələblərini dəstəkləməsini aktuallaşdırır.

- Pedaqoji təhsildə tələbələrin innovativ fəaliyyəti, elmi tədqiqat işlərində araşdırma bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi və müstəqil işin təşkili gələcək global problemlərin həllində cavabdeh rol oynayır.

I Fəsil. Tələbələrdə idarəetmə mədəniyyəti vərdişlərinin formalaşdırılmasının nəzəri əsasları üzrə əldə olunan nəticələri ümumiləşdirərək qeyd edirik:

- Yeni pedaqoji nəzəriyyələr pedaqoji prosesin məzmununda dəyişikliklər etməyə və tələbələri yeni biliklər əsasında həyatın sosial və iqtisadi problemlərinin həllinə cəlb etməyə şərait yaradır.

- Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyasının strateji hədəflərindən hesab olunan səriştəyə əsaslanan təhsilin məzmununda ali təhsil müəssisələrinin təhsil - tədqiqat - innovasiya mərkəzlərinə çevrilməsində tələbələr arasında idarəetmə mədəniyyətinin formalaşmasına dəstək vermək və rəqabətqabiliyyətli mütəxəssis hazırlığına imkan yaratmaq lazımdır.

- Təhsildə metakognitiv kompetensiyaların qazanılması sosial, iqtisadiyyat, mədəniyyət, təhsil və ətraf mühit problemlərinin həllində vacib rolunu dəyərləndirilmiş və idarəetmə vərdişlərinin formalaşması məzmununa daxil edilmişdir.

- Tələbələr arasında idarəetmə səriştəsinin formalaşması yeni təhsil nəzəriyyəsi və fənlərarası inteqrasiyası kompleks bir nailiyyət kimi qəbul edilir, təhsildə yeni məzmun və texnologiyaların istifadəsində əsas məzmun hədəfinə çevrilir.

- Pedaqoji təhsil strukturları tələbələrdə metakognitiv bacarıqların formalaşması üçün uyğun təlim mühitini yaratmaqda problemlərlə üzləşir, tələblərə davamlı olaraq cavab vermir və bu faktorların əsasında tələbələrdə müstəqil fəaliyyət, özünüidare və özünüinkışaf bacarıqlarını artırmaq durur.

- Tələbələr arasında idarəetmə mədəniyyəti vərdişlərinin formalaşması şərtlərinə müəllim və tələbə faktoru, fiziki mühitin və səmərəli resursların təminatı daxildir. Təlimdə fiziki mühitin dizaynı və funksionallığı zəkaya, stresin aradan götürülməsinə və yüksək intellektual fəaliyyət üçün idraki qabiliyyətlərə kömək edir.

- Müəllimin təhsil prosesinin meneceri kimi rolu tələbələrin idarəetmə fəaliyyətinə, sosiallaşma, idrak prosesi və tələbə davranışına təsir edir.

- Tələbə müstəqilliyi və pedaqoji prosesin səmərəliliyini şərtləndirən digər amillərə uyğun kurikulumlar, təlimatlar, mənbələr və texnoloji avadanlıqların rolu da daxildir. Təlimat və mənbələr tələbələrdə idarəetmə və menecerial mədəniyyətin formalaşdırması şərtləri kimi təlim mühiti, standart göstəricilər, etik qayda, dəyərlərin və təlim icmasının olması, idarəetmədə keyfiyyət qrupu kimi istiqamətləri, uyğun kompetensiyaların olması və performans tərzlərini təmin edir.

II fəsil üzrə tələbələrdə idarəetmə mədəniyyəti vərdişlərinin formalaşdırılmasının praktik əsaslarına dair əldə olunan **nəticələr**:

- Tələbələr arasında idarəetmə bacarıqlarının formalaşması prosesində qarşılaşan problemlərə təlimin təşkili, təlim mühiti, motivasiya və kommunikasiyanın düzgün qurulmaması, idarəetmə prinsiplərinin olmaması, monoton müəllim - tələbə auditoriyası, dərslük əsaslı dərslərin prosesinin, səmərəli və çevik təlimatların hazırlanmaması, texnoloji avadanlıqlardan zəif istifadə, interaktiv təlim fəaliyyətlərinin və formalaşdırıcı qiymətləndirmənin aparılmaması, tələbə cavablarına və performanslarına rəylərin verilməməsi kimi aşkar olundu.

- Pedaqoji idarəetmədə müasir yanaşmalara empirik yanaşmada kompetensiyar modelinin tətbiqi, S.Kaqanın Kooperativ təlim metodu və qrup işinin təşkili, rollu oyunların, simulyasiyalar, situasiyaların təhlili və müzakirələrin təşkili metodları daxil edildi.

- Auditoriyadankənar təlimdə tələbələrin idarəetmə mədəniyyə-

tinin formalaşması yollarına Reflektiv təlimin, Layihə əsaslı təlimin, Çevrilmiş təlim metodunun, debatların, tələbə təşkilatlarının və könüllü fəaliyyətlərin tətbiqi üsulları daha faydalı təcrübə qazandırır.

- Dissertasiya işində eksperimentin müəyyənədicisi, öyrədici və yoxlayıcı mərhələlərində qeyd olunan problem və çətinliklərin aradan qaldırılması, tətbiq olunan üsul və vasitələrin müqayisəli təhlili və nəticələri sonda təqdim olundu.

Tədqiqatın məzmunu, əsas elmi ideyaları və alınan nəticələrlə bağlı dissertasiya **müəllifinin** aşağıdakı əsərləri nəşr olunmuşdur:

1. Ali məktəblərdə pedaqoji fəaliyyət zamanı təlim prosesinin idarə olunmasının bəzi məsələləri // -Bakı: ARTİ-nin Elmi əsərləri, -2012. №3, -s. 36-38

2. Формирование управленческой культуры студентов – будущих педагогов // -Москва: Общество: социология, психология, педагогика, -2017. № 1, -98-101 s.

3. Təlim prosesində tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılmasının imkanları // Journal of Baku Engineering University, philology and Pedagogy, Journal is published twice a year Number – 2. December An International Journal, -2020,- s. 137-146.

4. Azərbaycanca tələbələrin idarəetmə bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi-problemlər və perspektivlər // -Bakı: Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri, Ali məktəblərsarı elmi məqalələr məcmusu, - 2020, № 4, - s.185-189.

5. Tələbələrdə idarəetmə bacarıqlarının formalaşmasına təsir edən psixoloji amillər // -Bakı: Məktəbəqədər və ibtidai təhsil. -2021, №1/234, -s. 58-69

6. Tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılması şərtləri // - Bakı, Mədəniyyət -2021, -s. 72-73

7. Tələbələrdə idarəetmə vərdişlərinin formalaşdırılmasının nəzəri-pedaqoji xüsusiyyətləri // - Bakı: Pedaqoji Universitetin xəbərlər jurnalı. -2021, - c.69. № 1, -s.190-200

8. Tələbələrdə idarəetmə vərdişlərinin formalaşmasının səmərəli yolları // – Bakı: Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyasının Elmi Xəbərləri. -2021, –Volume 3 № 1, –s.117-122

9. Ali məktəb müəllimi tərbiyəçi kimi // “Ümumi orta təhsilin müasir problemləri” mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransın materialları. - Naxçıvan: - 24 noyabr, -2012, -226 s.

10. Pedaqoji proses zamanı ali məktəb müəlliminin ustalığı // Gənc tədqiqatçıların I Beynəlxalq elmi konfransın tezislər toplusu, - Bakı, -2013, -650-651 s.

11. Tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılması // “Humanitar elmlərin aktual problemləri” mövzusunda magistrantların II Beynəlxalq elmi konfransın tezislər toplusu: / - Bakı: -25-26 aprel, -2013, -s. 179-180

12. Tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətini formalaşdırmağın aktual problemləri // “Müasir təlim metodları və yeni pedaqoji texnologiyaların təlim prosesində tətbiqi” mövzusunda Respublika konfransının materialları, - NMİ:-03 may, -2013, - s. 94-96

13. Tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılmasının nəzəri əsasları // “Tədris prosesinin təkmilləşdirilməsinin pedaqoji-psixoloji problemləri” mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransın materialları, - Naxçıvan, -2013, - s.146-147

14. Основные особенности формирования педагогической культуры // “İnnovasiya, təhsilin keyfiyyəti və inkişaf” mövzusunda III Beynəlxalq elmi konfransın materialları, - Bakı: - 11-13 iyun, - 2014, -156-157 s.

15. Pedaqoji idarəetmədə mədəniyyət və tələbələrdə onun formalaşmasının əsas xüsusiyyətləri // “Tədris prosesinin təkmilləşdirilməsi və müasir təhsil konsepsiyaları” mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransın materialları, -Naxçıvan: -16-17 dekabr,- 2014, - 163-164 s.

16. Ali məktəb tələbələrində idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılması üzrə işin mənəvi-sosial cəhətləri // Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XIX Respublika Elmi Konfransının materialları,- Bakı: -2015, [II cild]- 290-291 s.

17. Pedaqoji mədəniyyəti formalaşdırmağın əsas xüsusiyyətləri // Gənc tədqiqatçıların III Beynəlxalq elmi konfransın tezislər toplusu,- Bakı: -17-18 aprel, -2015, - 1239-1241 s.

18. Pedaqoji idarəetmədə mədəniyyətin formalaşdırılması prosesi // “Təhsil kurikulumları: praktik tətbiqlər” mövzusunda keçirilmiş Respublika konfransının materialları, -NMİ: -24 aprel, -2015, -42-45 s.

19. Pedaqoji idarəetmədə mədəniyyət // “Azərbaycanda təhsil quruculuğunun prioritetləri: müasir yanaşmalar” mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransın materialları, -Naxçıvan: -5-6 iyun,-2015, - 113-114 s.

20. Tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılması pedaqoji problem kimi // “Tarixi ipək yolu və Naxçıvanın iqtisadi-mədəni əlaqələrinin inkişafı məsələləri” mövzusunda Beynəlxalq İpək yolu konfransının materialları, -Naxçıvan: - 16-17 oktyabr, -2015, - 114-115 s.

21. Tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılmasının mahiyyəti // Gənc tədqiqatçıların IV Beynəlxalq elmi konfransın tezislər toplusu, - Bakı: -2016, -1482-1483 s.

22. Tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılmasının strukturu // Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XX Respublika Elmi Konfransının materialları, - Bakı: -2016, [II cild]- 363-365 s.

23. Tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılması üzrə işin məzmunu // “Azərbaycanda təhsil siyasətinin prioritetləri: müasir yanaşmalar” mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransın materialları, - Naxçıvan: -25 noyabr, -2016, - 324-325 s.

24. Tələbələrdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşdırılmasının metodları // Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XXI Respublika Elmi Konfransının materialları, - Bakı, -2017, -s. 251-253.

25. Формирование управленческих навыков студентов в обучении // LXXIX International Scientific and Practical Conference «International Scientific Review of the Problems and Prospects of Modern Science and Education». –Boston. USA, –8 aprel, –2021, –s.17-19

26. Təhsildə tələbələrin idarəetmə vərdişlərinin formalaşmasının mahiyyəti // The XIII International Scientific Symposium “Science and education: preserving the past, creating the future” dedicated to the 200th Anniversary of Ashiq Alasgar, -Kars, Türkiyə, -24 April, - 2021, -s.189-193

Dissertasiyanın müdafiəsi 21 yanvar 2022-ci il tarixində saat 11⁰⁰- da Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.40 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: Naxçıvan MR, Naxçıvan şəhəri, Heydər Əliyev prospekti 1, AZ7003, Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu

Dissertasiya ilə Naxçıvan Müəllimlər İnstitutunun kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Naxçıvan Müəllimlər İnstitutunun rəsmi internet saytında (www.nmi.edu.az) yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 18 dekabr 2021 ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 13.12.2021
Kağızın formatı: 60×84. 1/16
Həcm: (işarə sayı) 37,669
Tiraj: 100